

Ramnäs kyrka

Renovering av portstolpar och fasad

Antikvarisk rapport

Ramnäs prästgård 2:1
Ramnäs socken
Västmanland

Tobias Mårud

Ramnäs kyrka

Renovering av portstolpar och fasad

Antikvarisk rapport

Ramnäs prästgård 2:1
Ramnäs socken
Västmanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsfoto: Grindstolparna, med tillhörande grind, fotograferad av B. Schill 1929. Källa: ATA.

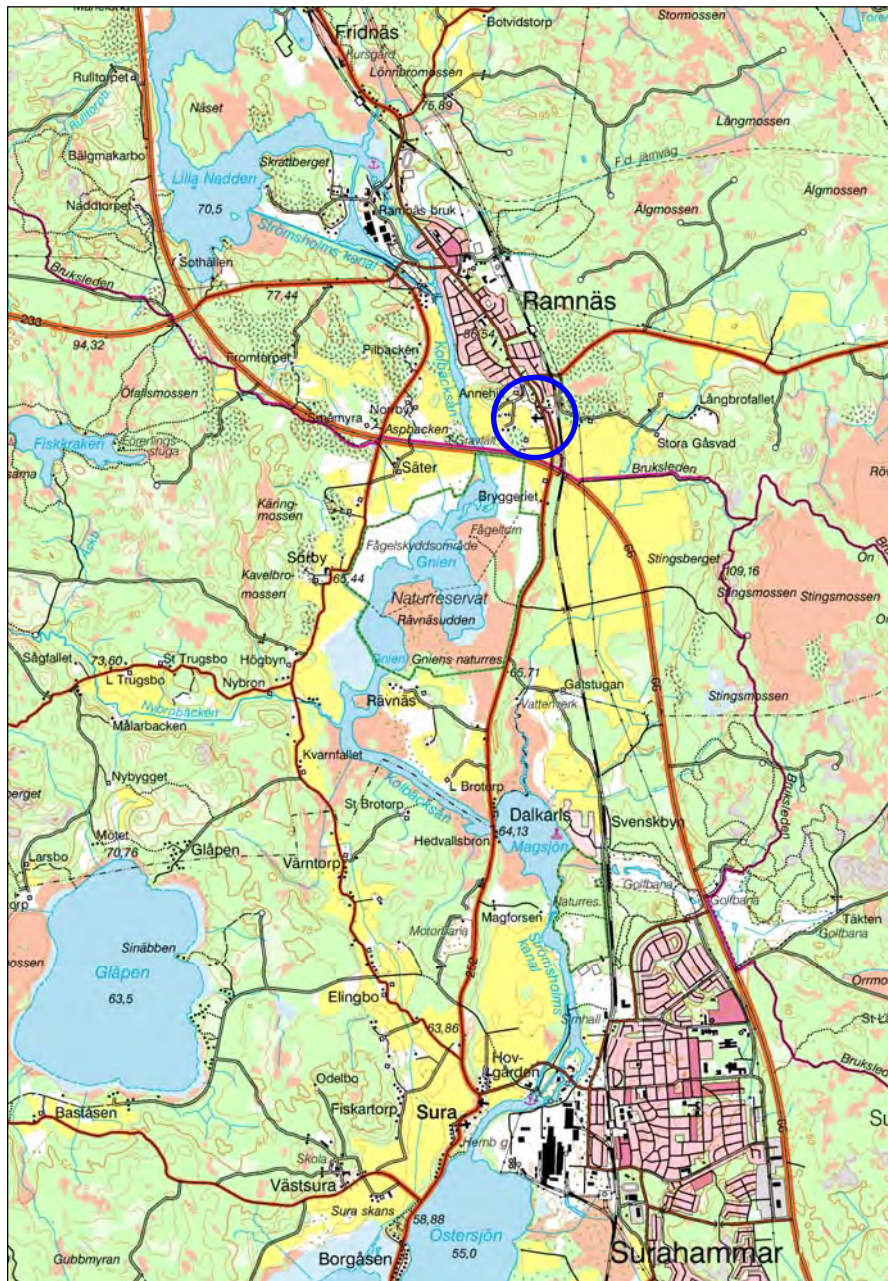
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-395-8

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Innehåll	4
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Byggnadshistoria, i urval	5
Genomförande	6
Resultat	10
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial	12
Otryckta källor.....	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:75 000.

Inledning

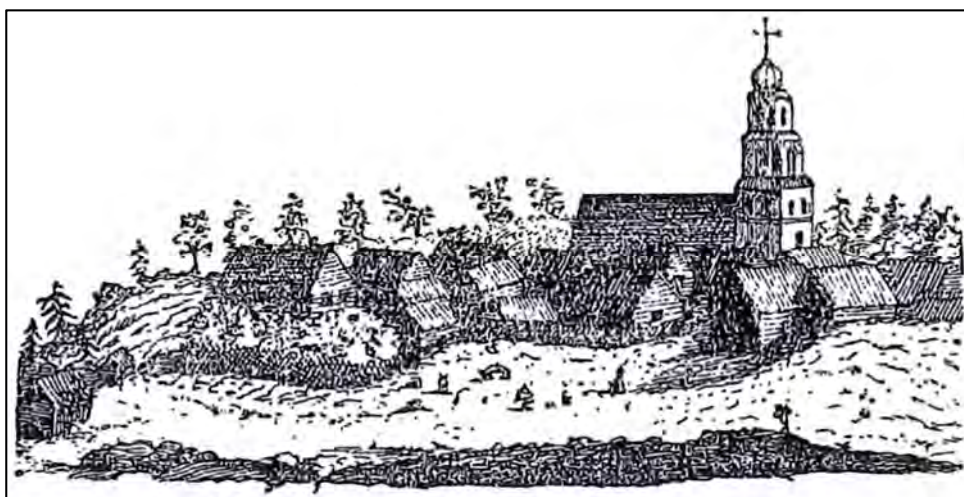
Under 2013 har en renovering av putsytorna på grindstolparna, samt punktvis renovering av skador på kyrkofasadens slätputsade partier på Ramnäs kyrka genomförts. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2012-04-02 med dnr 433-5218-11. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades för antikvarisk medverkan.

Bakgrund

Kyrkans fasader och grindstolparnas putsytor restaurerades 2004 men redan kort därefter började skador i form av putsläpp, färgskiftningar och saltutfällningar åter uppkomma. Tidigare åtgärder på framförallt grindstolparna hade utförts med varierande material. Dessa avlägsnades inte 2004 vilket ledde till att underlaget och den nya kalkputsen på grindstolparna inte alltid var kompatibelt eller att tillräcklig fuktpassage tilläts. En ytterligare faktor var, och är delvis fortfarande, att tidigare avfärgning med cementhaltigfärg föranleder att överliggande kalkfärg släpper.

Byggnadshistoria, i urval

Ramnäs kyrka uppfördes troligtvis på 1400-talet. Kyrkan omnämns första gången i en skriftlig källa från 1460 då mark lades till kyrktomten. Kyrkobyggnaden omfattade långhus murat av natursten, spånklätt sadeltak samt sakristia i norr. År 1653 byggdes ett vapenhus till i väster med tegelmurat kryssvalv och över kyrkorummet slogs ett tunnvalv i trä. 1713 inleddes byggnationen av ett västtorn vilket kompletterades 1740 med klockvåning, lanternin och den karaktäristiska lökformiga kupolen. Grindstolparna tillkom 1767, vilket anges i gallerkrönet över grindpassagen.

Figur 2. Ramnäs kyrka sedd från nordväst, avbildad av Grau 1754. Källa: Grau.

Figur 3. Utsnitt från storskifteskarta för Ramnäs by, upprättad 1769, det vill säga före den stora omdaning av kyrkan vid 1700-talets slut.

Vid en om- och tillbyggnad 1791-92 fick kyrkan sitt befintliga omfång. Dåvarande sakristian mot norr revs och norra sidoskeppet tillbyggdes, symmetriskt med det södra. Kyrkans östparti förlängdes för att rymma ett nytt kor, därtill vidbyggt med flankerande sidopartier med rundade ytterväggar. Ett nytt högre tunnvalv byggdes över mittskeppet.

Fasaderna putsades och kalkavfärgades 1843-1846 i gul nyans med vita omfattningar. År 1926 och återigen 1937 lagades och avfärgades fasaderna. År 1954 lagades fasaderna återigen och denna gång avfärgades de i en ljusare nyans än den nuvarande. Sockeln putsades med cementputs. En renovering som utfördes år 1975 omfattade såväl exteriörer som interiörer. Vad gäller fasaderna så sandblästrades och tvättades de varefter skadade partier lagades med kalkbruk. Avfärgning gjordes med cementfärg "Aktivan fin" i gula och vita nyanser. Den cementstyva sockelputsen som hade tillkommit 1954 knackades ned och sockeln lämnades oputsad.

År 2004 avfärgades kyrkans fasader samt grindstolparna med kulturkalkfärg (Weber cal. 249) pigmenterad enligt kalkfärg 90 nummer 92:11 (låda A grupp 25, rad 5) blandad: 25 kg kalkpasta, 4 200 g 92 ljusocker på de gula partierna och enligt kalkfärg 90 nummer 94/103:12 (låda A, grupp 17, rad 2) blandad 25 kg kalkpasta, 35 g 94 guldocker, 35 g 103 obränd umbra på de vita partierna.

Genomförande

Grindstolparna uppvisade varierande kulör, putsbortfall, flagande avfärgning, vissa skador i murverk samt opassande materialval i form av plastfärg och cementbruk från tidigare underhåll och flera överlappande renoveringsåtgärder. Putsbortfall och flagande avfärgning förekom även på de slätputsade partierna på kyrktornets fasader.

Figur 4 & 5. Grinden sedd från norr respektive söder innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 6 & 7. Puttsläpp och begränsade murskador på grindstolparnas nedre delar, främst på den östra (vänstra bilden). Foto: Låsa Skanser.

Figur 8 & 9. Skada som går in i murverket på den västra grindstolpen (vänster bild). Mötet med muren är ett återkommande problemområde (höger bild). Foto: Tobias Mårud.

Figur 10 & 11. Avfärgningen släpper, såväl äldre lager som senaste. Foto: Tobias Mårud.

Figur 12 & 13. Grindstolparnas fasader in mot passagen är utsatta för mekaniskskada. Foto: Tobias Mårud.

Figur 14 & 15. Socklarna till grindstolparna uppvisade sprickor och skador i den cementhaltiga fogstrykningen. Foto: Tobias Mårud.

Figur 16 & 17. De två mest omfattande skadorna på kyrkofasaden var på vapenhusets sydvästra hörn samt på östra delen av södra fasaden på tornets klockvåning. Foto: Tobias Mårud.

Plastfärg och cementhaltiga lagningar på grindstolparna avlägsnades. Löst sittande puts knackades ned, avfärgning med dålig anfästning skrapades ned och dåligt bundna ytor borstades till fast underlag på såväl grindstolpar som kyrkofasad. Sprickor och andra putsskador skrapades upp för att erhålla vidfästning av ny puts. Nedknackade ytor och putsskador putsades med hydraulisk kalkputs från Finja i grund, utstockning och ytputs.

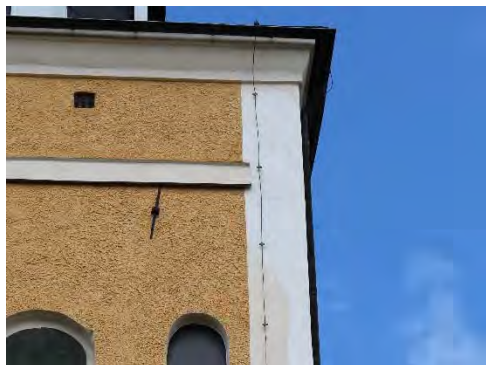
Figur 18 & 19. Grinden sedd från norr respektive söder efter åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 20 & 21. Nedre delen av östra respektive västra grindstolpen efter åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 22 & 23. Putsens anfärgning är bitvis flammig, främst vid mötet med muren (vänster bild). Socklarnas KC-puts avlägsnades och ersattes med hydraulisk kalkputs (höger bild). Foto: Tobias Mårud.

Figur 24 & 25. Anfärgningen av putslagningarna på kyrkofasaden var först för ljus (se vänster bild) men åtgärdades enligt recept från 2004 (se höger bild). Foto: Tobias Mårud.

Figur 26 & 27. Ytterligare ett par mindre putslagningar genomfördes på kyrkans slätputsade partier, vänster bild visar kyrkans nordvästra hörn, höger bild visar vapenhusets nordvästra hörn. Foto: Tobias Mårud.

Putsen avfärgades med kalkmjölk från Målarkalk, tillredd av våtsläckt vällagrad Kulekalk och pigmenterad enligt recepten från 2004; gul kulör enligt kalkfärg 90 nummer 92:11 (låda A grupp 25, rad 5) blandad: 25 kg kalkpasta, 4 200 g 92 ljusocker och vit kulör enligt kalkfärg 90 nummer 94/103:12 (låda A, grupp 17, rad 2) blandad 25 kg kalkpasta, 35 g 94 guldocker, 35 g 103 obränd umbra.

Sockeln på grindstolparna var fogstruken med starkt cementhaltigt bruk, vilket bidrog till putsens fuktproblem. Cementbruket avlägsnades och ersattes med ett hydrauliskt bruk. Samma cementhaltiga bruk som satt på grindstolparna har använts till att fogstryka kyrkans sockel vilket orsakat fuktrosor på kyrkans norra och västra fasader. Vid framtida åtgärder bör det övervägas att knacka ned det cementhaltiga bruket och ersätta det med ett hydrauliskt kalkbruk.

Resultat

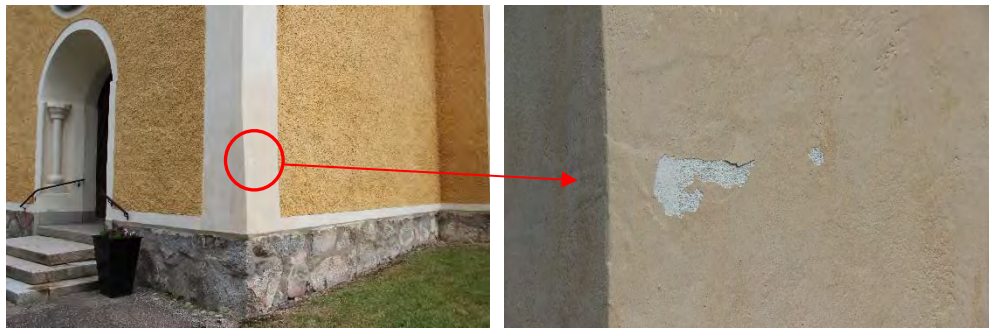
Det huvudsakliga arbetet, åtgärden av grindstolparna, är väl utfört. Ett par detaljer bör dock nämnas inför framtida åtgärder. Det nordöstra hörnet på östra grindstolpens sockel behövs byggas ut, putsen är något flammig på de vita partierna, främst ovanför möte med mur och grindarnas hak är obrukbara då putsen bygger ut för mycket innanför haken. Grindarna finns enligt muntlig uppgift bevarade men har monterats ned för att möjliggöra passage med arbetsfordon. Det är beklagligt, det bästa vore om grindarna åter kom på plats. Passage med arbetsfordon utgör även risk för skador på grindstolparnas puts och murverk. Dyliga skador fanns innan senaste renoveringen. De renoverade putsytorna på kyrkan har en avvikande ton och på södra sidan av vapenhuset har avfärgningen släppt under vintern 2013-2014.

Figur 28 & 29. Nordöstra hörnet på östra grindstolpen har slagits av. Foto: Tobias Mårud.

Figur 30 & 31. Grindhakarna är obrukbara då putsen ligger för nära. Bilderna visar ett av haken efter åtgärd i rengjort (höger bild) respektive icke rengjort skick (vänster bild). Foto: Tobias Mårud.

Figur 32 & 33. Efter vintern har avfärgningen släppt på det åtgärdade partiet i vapenhusets sydvästra hörn. Foto: Tobias Mårud.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala Gröna kartan.

Handlingar från ATA (Antikvarisk-Topografiska Arkivet).

Otryckta källor

Hammarskiöld, Rolf. 2005. *Ramnäs kyrka, karakterisering*. Västerås stift.

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan. 2000. *Västmanlands kyrkor i ord och bild*. Förlag Staffan Björklund. Borlänge.

Grau, Olof. 1754. *Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, häradar och socknar*. Utg. av Västmanlands Allehanda. Nytryck 1904. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	13085
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	433-4094-11
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Ramnäs prästgård 2:1
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanlands län
<i>Socken:</i>	Ramnäs
<i>Beställare</i>	Ramnäs församling
<i>Entreprenör:</i>	Eskilstuna Mur & Puts AB
	Eskilstunavägen 31
	644 30 Torshälla
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Stiftelsen Kulturmiljövård
	Tobias Mårud
	Stora gatan 41
	722 12 Västerås

